



e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>



Особливості регулювання договірних відносин в Україні під час воєнного стану

Андрій В. Духневич  ^{1*} • Сергій А. Лук'яненко  ²

¹ Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна). Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, д. ю. н., професор.

² Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (Україна). Викладач кафедри підготовки льотного складу та фахівців авіаційних штабів.

* Автор-кореспондент, e-mail: dukhnevych.andrij@vnu.edu.ua

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

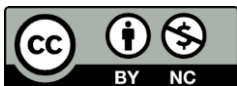
Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.1.12](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.1.12)

Авторське право

© 2025 автора



Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).



Стаття присвячена особливостям правового регулювання договірних відносин в Україні під час воєнного стану. У контексті воєнних дій, які значно впливають на економічну, правову та соціальну сфери, дослідження цього питання є актуальним для забезпечення стабільності договірних зобов'язань, мінімізації ризиків для сторін договорів і адаптації нормативної бази до умов кризи. Мета дослідження полягає у виявленні змін та особливостей регулювання договірних відносин у період воєнного стану в Україні, зокрема в аналізі імперативних змін у договірному праві, розгляді практики застосування форс-мажорних положень і визначенні проблем, які виникають у правозастосуванні. У ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз для дослідження нормативно-правових актів, синтез для поєднання окремих аспектів у єдину картину, системний метод для розуміння взаємодії правових норм у договірному регулюванні, а також порівняльно-правовий метод для аналізу змін у регулюванні договорів до та після введення воєнного стану. Результати дослідження показують, що введення воєнного стану в Україні призвело до значних імперативних змін у регулюванні договірних відносин. Зокрема, договори, укладені після початку воєнного стану, містять більш чіткі положення про форс-мажор, що дозволяє сторонам враховувати ризики та адаптувати договірні зобов'язання до нових умов. Натомість договори, укладені до воєнного стану, часто не містять відповідних положень, що створює правову невизначеність. Практичне значення дослідження полягає у визначенні рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану, впровадження яких сприятиме зниженню правових ризиків, підвищенню стабільності договірних зобов'язань та адаптації судової практики до кризових умов.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

договірні відносини, воєнний стан, форс-мажор, правове регулювання, законодавство.





e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>



Peculiarities of Regulating Contractual Relations in Ukraine During Martial Law

Andrii Dukhnevych  ^{1*} • Serhii Lukianenko  ²

¹ *Lesya Ukrainka Volyn National University (Ukraine). Head of the Department of Civil Law Disciplines, Doctor of Science (Law), Professor.*

¹ *Kozhedub National Air Force University (Ukraine). Lecturer at the Department of Training of Flight Personnel and Specialists of Aviation Headquarters.*

* **Corresponding Author**, e-mail: dukhnevych.andrij@vnu.edu.ua

ARTICLE INFO

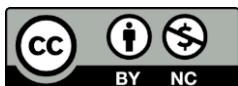
ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.1.12](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.1.12)

Copyright © 2025
by author



This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)



The article focuses on the specifics of legal regulation of contractual relations in Ukraine during martial law. In the context of military actions that significantly impact the economic, legal, and social spheres, this research is relevant for ensuring the stability of contractual obligations, minimizing risks for the parties involved, and adapting the regulatory framework to crisis conditions. The objective of the study is to identify changes and peculiarities in the regulation of contractual relations during martial law in Ukraine. This includes analyzing imperative changes in contract law, examining the practice of applying force majeure provisions, and identifying problems that arise in legal enforcement. The study employed general scientific methods of cognition: analysis was used to study legal acts; synthesis was applied to combine individual aspects into a coherent picture; a systemic method was used to understand the interaction of legal norms in contractual regulation; and a comparative legal method was utilized to analyze changes in contract regulation before and after the introduction of martial law. The findings reveal that the introduction of martial law in Ukraine has led to significant imperative changes in the regulation of contractual relations. Specifically, contracts concluded after the onset of martial law include clearer provisions on force majeure, enabling the parties to account for risks and adjust contractual obligations to new conditions. By contrast, contracts concluded prior to martial law often lack such provisions, resulting in legal uncertainty. The practical significance of the study lies in the development of recommendations for improving the legal regulation of contractual relations under martial law, which will help reduce legal risks, enhance the stability of contractual obligations, and adapt judicial practice to crisis conditions.

KEYWORDS

contractual relations, martial law, force majeure, legal regulation, legislation.

1. Вступ

Воєнний стан в Україні, запроваджений у відповідь на військову агресію Російської Федерації, створив нові виклики для регулювання договірних відносин. Цей особливий правовий режим, який передбачає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб, суттєво впливає на функціонування економічних і соціальних процесів. У таких умовах правове регулювання договірних відносин набуває особливої значущості, адже від його ефективності залежить не лише стабільність ринкових відносин, а й захист прав сторін.

Зміни в договірному праві під час воєнного стану спрямовані на адаптацію до нових реалій, зокрема до обмежень, пов'язаних з виконанням зобов'язань унаслідок збройних конфліктів, руйнування інфраструктури та інших форс-мажорних обставин. При цьому виникають нові правові проблеми: забезпечення балансу інтересів сторін, захист прав на майно та виконання зобов'язань, а також вирішення спорів у нестандартних ситуаціях.

Актуальність дослідження особливостей договірних відносин під час воєнного стану обумовлена необхідністю вдосконалення механізмів їх правового регулювання. Це включає інтеграцію форс-мажорних застережень у договірну практику, удосконалення судової практики щодо захисту прав сторін, а також адаптацію правової системи до викликів, які спричиняють надзвичайні умови воєнного часу.

2. Огляд літературних джерел

Питання особливостей регулювання договірних відносин в Україні під час воєнного стану є достатньо дослідженим у вітчизняній науковій літературі. З огляду на представлений перелік джерел, більшість публікацій стосується саме вітчизняних авторів, які аналізують юридичні, практичні та економічні аспекти функціонування договірного права у специфічних умовах воєнного часу.

Значний внесок у розвиток теми зробив О. О. Бондаренко [1], який досліджував вплив воєнного стану на теоретичні та практичні аспекти договірних відносин. Його аналіз дозволяє краще зрозуміти, як правове регулювання змінюється в умовах надзвичайних обставин. Вагоме значення мають роботи А. В. Коструби [4], де розглянуто юридичні факти як інструмент припинення цивільних відносин. Ця праця має прикладний характер і є корисною для осмислення механізмів адаптації правових норм під час кризових ситуацій. Практичні аспекти реалізації договірних зобов'язань у воєнний час висвітлені в огляді судової практики Верховного Суду [6]. У цьому огляді аналізуються рішення у господарських справах, що дозволяє зробити висновки про реальне застосування норм права. Постанова Верховного Суду від 31.08.2022 № 910/15264/21 [10] також дає важливу інформацію про вирішення майнових спорів у цих умовах. Особливу увагу варто звернути на дослідження С. В. Резніченка [11], який розглядає правову природу договірних зобов'язань у специфічному контексті воєнного стану. Ця робота акцентує увагу на нормативно-правових засадах та їх адаптації до поточних викликів. В. Примак [7] зосереджується на механізмах правового регулювання, пропонуючи актуальні рішення для вдосконалення договірного права в кризових умовах.

Попри значну кількість літератури, що висвітлює різні аспекти теми, відчувається нестача систематизованих досліджень. Тому із використанням різних методів наукового пізнання було проаналізовано, погруповано та систематизовано інформацію, щоб надати цілісне бачення проблеми у світлі сучасних викликів.

3. Постановка завдання

Метою дослідження є визначення особливостей правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану в Україні, аналіз механізмів застосування форс-мажорних застережень та їх впливу на виконання зобов'язань, а також визначення напрямів удосконалення правового регулювання у цій сфері. Для досягнення мети поставлено такі завдання: охарактеризувати особливості договірних відносин, укладених до та після введення воєнного стану, з акцентом на їх адаптацію до кризових умов; дослідити правову природу форс-

мажорних обставин, умов їх застосування та значення для виконання договірних зобов'язань; визначити, які обставини не можуть бути класифіковані як форс-мажор, та проаналізувати вимоги до документального підтвердження таких обставин; проаналізувати проблеми застосування форс-мажорних положень у договірній практиці та судовій практиці України; сформулювати напрями вдосконалення правового регулювання договірних відносин у контексті воєнного стану.

4. Методи та матеріали

Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує аналіз нормативно-правових актів, судової практики та договірної документації з метою виявлення особливостей регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану. Використано діалектичний метод для розуміння змін у договірному праві під впливом кризових обставин, системно-структурний метод для аналізу взаємодії нормативних положень і реальної практики. У роботі застосовано формально-логічний метод для систематизації правових норм, а також методи емпіричного дослідження, включаючи аналіз судових рішень і документів, які підтверджують форс-мажорні обставини, для оцінки їхньої ролі в договірних відносинах.

5. Результати та обговорення

У сучасних умовах України, зокрема під час воєнного стану, правове регулювання договірних відносин набуває особливої актуальності [7]. Вітчизняні дослідники часто визначають механізм правового регулювання як комплекс, що включає норми позитивного права, умови договорів, юридичні факти, акти реалізації та захисту прав. Важливим є останній елемент — акти захисту, який не завжди ясно виокремлюється, хоча й відіграє ключову роль в системі правовідносин [4, с. 312].

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 06.07.2022 (справа № 521/20396/18) вказав на важливість визнання порушення суб'єктивних прав як юридичного факту, що може служити підставою для використання конкретних захисних механізмів. Захист прав, згідно із судовою практикою, виступає як факультативний елемент механізму правового регулювання, активізуючись за потреби у відновленні порушених правовідносин [7]. Зі свого боку Постанова від 04.05.2022 (справа № 643/11629/19) демонструє, як умови договору та правила страхування визначають поведінку сторін та сприяють реалізації правових приписів на практиці. Важливо відмітити, що суд підкреслив роль умов договору як обов'язкових для сторін, що визначають зміст укладеного договору, зобов'язань сторін виконувати його умови [7].

Особливості правового регулювання договірних відносин в Україні під час воєнного стану включають інтеграцію регулятивних і охоронних функцій. Наприклад, умови договорів підлягають значним імперативним коригуванням, відображаючи вимоги часу, що включає обмеження відповідальності та реалізації прав на предмет іпотеки в окремих сферах [7]. Законодавець, як і під час кризи охорони здоров'я, так і під час кризи безпеки, проявляє вибірковість, застосовуючи певні обмеження на заходи цивільно-правової відповідальності, що демонструє непослідовність у регулюванні договірних правовідносин та захисту прав сторін [7].

Воєнний стан в Україні в 2022 році визначається як особливий правовий режим, що може бути запроваджений на всій території країни або в конкретних її регіонах у випадку збройної агресії, загрози нападу, або коли існує небезпека для державної незалежності чи територіальної цілісності України. Такий стан передбачає надання додаткових повноважень державним органам, військовому командуванню та місцевому самоврядуванню для захисту національної безпеки і усунення згаданих загроз. Це також включає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, із зазначенням термінів дії цих обмежень [11].

Щодо договірної діяльності в Україні під час воєнного стану, то умови її здійснення розділилися відповідно до двох типів договорів.

1. Договори, укладені до введення воєнного стану;
2. Договори, укладені після його введення.

Договори, що були укладені до введення воєнного стану, часто не містять чітко визначених умов форс-мажору, що відповідали б умовам воєнного конфлікту. Це призводить до правової невизначеності та може спричинити конфлікти між сторонами щодо виконання зобов'язань. Сторони, що не були обізнані з можливістю введення воєнного стану, можуть зіткнутися з юридичними складнощами при спробах внести зміни до договорів або при їх розірванні через неможливість виконання умов [2; 5].

З іншого боку, договори, укладені вже після оголошення воєнного стану, зазвичай включають конкретні положення про форс-мажор, які чітко регулюють відносини між сторонами у контексті військових дій. Це дає можливість сторонам адекватно оцінювати ризики та враховувати їх у договірних зобов'язаннях. В таких угодах форс-мажор не лише визначається як воєнний стан, але й деталізується з урахуванням конкретних обставин, які можуть виникнути під час війни. Це забезпечує більшу прозорість і передбачуваність у правових відносинах.

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, може розглядатися як форс-мажорна обставина, що впливає на виконання договірних зобов'язань. Законодавство України визначає форс-мажорні обставини як надзвичайні та невідворотні події, що об'єктивно унеможливають виконання сторонами зобов'язань за договором. Зокрема, Відповідно до статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», до форс-мажорних обставин відносяться, зокрема, загроза війни, збройний конфлікт, військові дії, загальна військова мобілізація та інші подібні події. Торгово-промислова палата України (ТПП) 28 лютого 2022 року видала лист № 2024/02.0-7.1, в якому визнала військову агресію Російської Федерації проти України форс-мажорною обставиною. Цей лист може використовуватися сторонами договору як доказ настання форс-мажорних обставин. Враховуючи, що воєнний стан може вважатися форс-мажорною обставиною, положення про форс-мажорні умови і наслідки, що впливають на виконання зобов'язань за договорами, застосовуються до всіх сторін договору [11].

Однак, наявність воєнного стану не звільняє автоматично сторони від виконання зобов'язань за договором. Сторона, яка посилається на форс-мажор, повинна довести, що конкретні обставини воєнного стану безпосередньо унеможливили виконання її зобов'язань. Це підтверджується судовою практикою, зокрема постановою Верховного Суду від 16 липня 2019 року у справі № 917/1053/18, де зазначено, що форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і сторона повинна довести їх наявність та вплив на конкретний випадок.

Однак не всі ситуації, що виникають під час воєнного стану, можуть бути класифіковані як форс-мажор. Наприклад, нестача фінансових ресурсів, коливання валютних курсів, економічна криза або відсутність товарів на ринку не вважаються такими обставинами. Аналогічно, невиконання зобов'язань контрагентами також не розглядається як форс-мажор [12]. Однак, сторони мають право розширити перелік форс-мажорних обставин шляхом їх чіткого визначення у договорі. Для цього важливо включити до договору розділ «Форс-мажорні обставини», де будуть вказані потенційні ризики, строки для повідомлення про настання таких обставин, необхідні документи для підтвердження форс-мажору, а також узгодити процедуру подальшої взаємодії [9].

Розглянемо практичну ситуацію, яка виникла у вітчизняному правовому полі. Одна зі сторін договору зіткнулася з неможливістю виконання своїх зобов'язань. Сторона ініціювала розірвання договору, посилаючись на виникнення форс-мажорних обставин внаслідок війни, які унеможливають виконання договірних умов. Після відмови у задоволенні зустрічних вимог на рівні першої інстанції, справа була переглянута апеляційним судом, який також відхилив позов [6]. Згідно з п. 6.2 Регламенту засвідчення форс-мажорних обставин Торгово-промисловими палатами України, сертифікати, які підтверджують форс-мажор, видаються для засвідчення обставин щодо зобов'язань, час виконання яких уже настав. Це означає, що сертифікат може бути отриманий після порушення термінів виконання зобов'язань і не має строгих термінів для отримання після їх виникнення.

У даному випадку, компанія надала докази того, що форс-мажорні обставини тривали більше 30 днів і надіслала контрагенту повідомлення про розірвання договору за 14 днів до запланованої дати розірвання, відповідно до вимог договору. Верховний Суд підтвердив

законність таких дій, оскільки вони відповідали всім вимогам договору щодо одностороннього розірвання у випадках форс-мажору [3].

Цей випадок підкреслює важливість правильного документування форс-мажорних обставин, належного дотримання договірних процедур під час їх застосування, а також своєчасного повідомлення контрагентів про форс-мажорні обставини для законного розірвання договірних зобов'язань.

Серед договірних відносин, що зазнали значних змін під час воєнного стану, особливо виділяються відносини за договорами позики, оренди, підряду та купівлі-продажу. Ці зміни пов'язані з тим, що виконання зобов'язань за цими договорами стало ускладненим через постійні обстріли та окупацію територій [1].

Наприклад, в рамках договору будівельного підряду підрядник має обов'язок збудувати об'єкт або виконати будівельні роботи відповідно до проектної документації в установлений термін, тоді як замовник повинен надати підряднику територію для робіт, передати необхідну документацію (якщо вона не належить до обов'язків підрядника), прийняти роботу та оплатити її. У ситуації, коли підрядник не може виконати роботи через форс-мажор, на ньому лежить обов'язок довести це замовнику. Як і в інших договорах, підрядник може скористатися опцією перенесення термінів або зміни умов договору, а також його розірвання. Питання спорів щодо договорів будівельного підряду можуть стати особливо складними, коли об'єкт будівництва знищено або суттєво пошкоджено внаслідок військових дій. В таких випадках замовник зобов'язаний компенсувати виконавцю всі фактичні витрати, незважаючи на те, що договір не може бути виконаний через знищення об'єкта згідно з домовленостями. Також важливо зазначити, що форс-мажор не звільняє від виконання зобов'язань, включаючи фінансові, але дозволяє відтермінувати їх або звільнити сторону від відповідальності за невиконання в період дії форс-мажорних обставин. Якщо майно пошкоджено до його передачі наймачу, форс-мажор може застосовуватися тільки якщо можлива заміна майна. У разі унікальності майна, яке було винайнято, договір може бути змінено або розірвано через неможливість його виконання. Якщо майно знищено або пошкоджено після його передачі у виплату ренти на певний термін, платник ренти не звільняється від обов'язку її сплати до закінчення цього терміну згідно з умовами договору. У випадку безстрокової ренти, платник може вимагати припинення чи зміни умов виплати ренти. За договором найму (оренди) наймач звільняється від плати за час, коли майно було недоступне для використання через форс-мажор. Можливі також варіанти тимчасового призупинення дії договору, зміни умов або зменшення орендної плати на підставі істотного зменшення можливості використання майна, а також розірвання договору з посиланням на форс-мажорне застереження в договорі чи попередження контрагента за відповідний термін. Важливо зазначити, що настання форс-мажорних обставин не автоматично звільняє від виконання зобов'язань за договорами, але може слугувати підставою для звільнення від відповідальності за їх невиконання або неналежне виконання, таких як штрафи чи пені [1].

Серед правовідносин за договорами, відносини за договорами позики зазнали значних змін під час дії воєнного стану. Закон №2120-IX, прийнятий 15 березня 2022 року, вніс ряд змін у Цивільний кодекс України, а також у закони «Про банки та банківську діяльність», «Про споживче кредитування» та «Про іпотеку» [8]. Протягом періоду воєнного стану та наступних 30 днів після його завершення кредиторам накладаються суттєві обмеження щодо їхніх прав. Вони не можуть збільшувати процентну ставку, нараховувати штрафи, пеню, три проценти річних, інфляційні втрати, або вживати інші заходи відповідальності у випадку прострочення платежів. Також кредитор не може вимагати повного або дострокового погашення боргу, якщо договором передбачено конкретні терміни для погашення. Іпотекодержателі в цей період не мають права здобувати право власності на предмет іпотеки, продавати цю нерухомість або виселяти з неї мешканців. Позичальникам надається можливість тимчасово не вносити платежі згідно з графіком, без наслідків у вигляді штрафних санкцій. Однак, позичальники все ще мають договірні зобов'язання щодо погашення основної суми боргу та відсотків, які продовжують нараховуватися, адже цей процес є законним. При цьому, деякі банки на початку війни ввели кредитні канікули та призупинили нарахування відсотків, що було проявом доброї волі, а не вимогою законодавства [8].

Щодо договорів оренди, сам факт введення воєнного стану, обмежень або навіть ведення бойових дій на певній території не звільняє орендарів від зобов'язань, особливо від внесення

орендних платежів. Орендарі мають довести, що введені обмеження перешкоджають виконанню обов'язку сплати коштів за договором. Водночас, дотримуючись встановлених законом процедур, орендар може затримати плату, вимагати її зменшення, зміни умов платежів, призупинення дії чи розірвання договору оренди. Застосування форс-мажору також звільняє орендаря від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором, що включає звільнення від штрафів і відшкодування збитків [8].

У контексті оптимізації системи виконання договірних зобов'язань під час воєнного стану можна розглянути наступні стратегії:

- Розробка спеціалізованих законів: розглянути можливість введення законодавства, що спеціально регулює виконання договорів у воєнний час.
- Міжнародна координація: ініціювання міжнародних механізмів для узгодження виконання договірних зобов'язань між країнами у періоди кризи.
- Створення механізмів перевірки: встановлення систем, які дозволяють сторонам ефективно перевіряти дотримання договірних умов один одним під час воєнного стану.
- Гнучкість у договірних умовах: інтеграція положень, які дозволяють адаптацію або тимчасове призупинення виконання договору в разі кризових ситуацій, особливо у фінансових та торговельних угодах.
- Гуманітарні винятки: включення до договорів умов, що дозволяють сторонам відступати від зобов'язань для захисту життя та здоров'я населення у кризових ситуаціях.
- Активна роль дипломатії: залучення дипломатичних зусиль до вирішення конфліктів і пошуку компромісів, що сприяє зміцненню діалогу та взаєморозуміння між сторонами.
- Ефективна комунікація: розвиток комунікаційних механізмів для забезпечення оперативного обміну інформацією та використання сучасних технологій для підтримання зв'язку.
- Стимулювання спільних проєктів: заохочення сторін до реалізації спільних проєктів або програм під час воєнного стану, що може підтримати довготривалі партнерські відносини і покращення співпраці [2; 5; 11].

Ці ініціативи мають на меті створення стійкої системи виконання договірних зобов'язань у складних умовах воєнного стану, зберігаючи при цьому баланс між національними потребами та міжнародними зобов'язаннями.

6. Висновки

Особливості регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану в Україні полягають у значних імперативних змінах, спрямованих на адаптацію до кризових умов. Умови договорів укладених до та після введення воєнного стану, мають суттєві відмінності. Договори, укладені після початку воєнного стану, зазвичай містять чіткі положення про форс-мажор, що дозволяє сторонам адекватно оцінювати ризики. Натомість договори, укладені до цього періоду, часто не враховують подібні обставини, що створює правову невизначеність. Уведення воєнного стану також передбачає обмеження відповідальності сторін за договорами та зміни у порядку виконання деяких зобов'язань, наприклад, за договорами оренди, іпотеки, позики чи підряду.

Важливим аспектом є визнання воєнного стану форс-мажорною обставиною, яка може впливати на виконання договірних зобов'язань. Проте не всі події, що відбуваються під час воєнного стану, є форс-мажором. Наприклад, економічні труднощі, нестача товарів чи невиконання зобов'язань контрагентами не визнаються форс-мажорними обставинами. Сторона, яка посилається на форс-мажор, повинна довести, що конкретні події безпосередньо унеможливили виконання зобов'язань, що підкреслюється як у законодавстві, так і у судовій практиці. Для цього важливо документувати такі обставини відповідно до вимог договору і законодавства, зокрема отримати сертифікат Торгово-промислової палати.

Попри значний прогрес у врегулюванні договірних відносин, залишаються проблеми, пов'язані з відсутністю спеціалізованого законодавства, нестачею механізмів перевірки виконання умов договорів і недостатньою адаптацією судової практики до нових викликів. Напрямами удосконалення можуть стати розробка законів, що регулюють виконання зобов'язань у кризових ситуаціях, створення механізмів ефективної комунікації між сторонами, узгодження гуманітарних винятків і стимулювання міжнародної координації. Це дозволить

забезпечити баланс між інтересами сторін, національними потребами та міжнародними зобов'язаннями навіть у складних умовах воєнного стану.

References

1. Bondarenko, O. O. (2022). Dohovirni vidnosyny v umovakh voiennoho stanu: teoriia ta praktyka [Contractual relations under martial law: theory and practice]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Current Issues of National Jurisprudence*, (5), 28–33. <https://doi.org/10.32782/39221350> (in Ukrainian)
2. Davydova, I. V., & Biloshkurskyi, M. M. (2023). Dohovir daruvannia yak sposib unyknyty pokarannia za koruptsiini zlochyny [A donation contract as a way to avoid punishment for corruption offenses]. *Journal of Civil Studies*, (50), 18–23. <https://doi.org/10.32782/chc.v050.2023.3> (in Ukrainian)
3. Katehoriia spravy № 922/193/23: Hospodarski spravy (do 01.01.2019); Mainovi spory; Rozrakhunky za produktsiiu, tovary, posluhy; Inshi rozrakhunky za produktsiiu [Case category No. 922/193/23: Economic cases (until 01.01.2019); Property disputes; Settlements for goods, products, services; Other settlements for products]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746261> (in Ukrainian)
4. Kostruba, A. V. (2014). *Yurydychni fakty v mekhanizmi pravoprypynennia tsyvilnykh vidnosyn* [Legal facts in the mechanism of termination of civil relations]. Kyiv: InYure (in Ukrainian)
5. Kharytonov, Ye. O., & Biloshkurskyi, M. M. (2024). Problemni pytannia konvalidatsii nediisnykh pravochyniv, uchynenykh na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh ta "sirii zoni" [Problematic issues of invalid transactions convalidation made in the temporarily occupied territories and 'grey zone'], *Journal of Civil Studies*, (53), 5–13. <https://doi.org/10.32782/chc.v053.2024.1> (in Ukrainian)
6. Ohliad sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu z vyrishennia hospodarskykh sporiv v umovakh voiennoho stanu (2024). [Review of Supreme Court practice on resolving economic disputes under martial law]. Supreme Court. <https://surl.li/ekvtom> (in Ukrainian)
7. Prymak, V. (2023). Mekhanizm pravovoho rehuliuвання dohovirnykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu [The mechanism of legal regulation of contractual relations under martial law]. *Foreign trade: Economics, Finance, Law*, (129), 28–38. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)03](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)03) (in Ukrainian)
8. Radtke, O. (2022). Dohovirni vidnosyny u voiennyi chas. Shcho zminylos? [Contractual relations during wartime. What has changed?]. *Law Firm "Radtke-Pryadko & Partners"*. <https://www.lawfirm-pryadko.com/articles/dogovornye-otnosheniya-v-voennoe-vremya-cto-izmenilos> (in Ukrainian)
9. *Rehlamentatsiia dohovirnykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu: zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoho seminaru dlia molodykh vchenykh, aspirantiv ta studentiv* [Regulation of contractual relations under martial law: collection of materials from the scientific and practical seminar for young scientists, graduate students, and students] (Kyiv, October 5, 2023). Odesa: Vydavnytstvo "Yurydyka". https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Reglament_dog_vidn_zhovten_2023.pdf (in Ukrainian)
10. Resolution dated 31.08.2022 No. 910/15264/21. *Supreme Court. Commercial Cassation Court*. <https://verdictum.ligazakon.net/document/> (in Ukrainian)
11. Reznichenko, S. V. (2024). Pravova pryroda dohovirnykh zoboviazan v umovakh voiennoho stanu [The legal nature of contractual obligations under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (4). <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/48> (in Ukrainian)
12. Torhovo-promyslova palata Ukrainy (1991–2023) [Ukrainian Chamber of Commerce and Industry (1991–2023)]. <https://ucci.org.ua/> (in Ukrainian)